

การเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ศักรินทร์ หงส์รัตนารกิจ^{1*}, ศิวเวท จินกิม¹ และ ภาณุพงศ์ ศรีเมือง²

The Transformation of the Meaning of Banana Leaf Craft within the Thai Cultural Context: From Past to Present

Sakarin Hongrattanavorakit^{1*}, Siwawet jeenkim¹ and Phanupong Srimuang²

¹คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

²งานศิลปวัฒนธรรม สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

¹Faculty of Home Economics Technology , Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

²Arts and Culture Division, Office of the President, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

*Corresponding author. E-mail address: E-mail: sakkarin.ho@rmutp.ac.th

Received: 6th Aug 2025

; Revised: 3rd Jun 2026

; Accepted: 8th Jun 2026

DOI : 10.60101/jhet.2026.1267

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คน ประกอบด้วย ครูอาจารย์สอนงานใบตองช่างฝีมือที่สืบทอดงานใบตอง ผู้ประกอบอาชีพที่นำงานใบตองไปประยุกต์ใช้ นักศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดงานใบตอง รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า งานใบตองเป็นศิลปหัตถกรรมไทยที่สะท้อนถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างชัดเจน โดยในอดีตงานใบตองมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยในทุกช่วงวัย ตั้งแต่การดำรงชีวิตประจำวันไปจนถึงพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อต่างๆ ทั้งยังเป็นวัสดุธรรมชาติที่นำมาใช้เป็นภาชนะ ห่ออาหาร และเครื่องประกอบพิธีกรรม เมื่อเข้าสู่บริบทสังคมปัจจุบัน แม้ว่าการใช้วัสดุสังเคราะห์ เช่น พลาสติกและโฟม จะเข้ามาทดแทนบทบาทของงานใบตองในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้การใช้งานลดลง แต่คุณค่าของงานใบตองยังคงได้รับการยอมรับในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม ศิลปะประณีต และสัญลักษณ์ของความเป็นไทย โดยมีการประยุกต์รูปแบบ เทคนิค และการใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย เช่น การตกแต่งสถานที่ งานบริการด้านอาหาร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ในอดีตเป็นการสืบทอดภายในครอบครัว ชุมชน และผ่านครูภูมิปัญญาในลักษณะคุรุกับศิษย์ โดยเน้นการเรียนรู้จากการสังเกต การสาธิต และการฝึกปฏิบัติจริง ขณะที่ปัจจุบันได้ขยายสู่ระบบการศึกษา สถาบันการเรียนรู้ ศูนย์วัฒนธรรม และสื่อดิจิทัล ทำให้เกิดการเข้าถึงองค์ความรู้

ได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ งานใบตองยังมีคุณค่าในหลายมิติ ทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านจิตใจ ด้านศิลปะ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการตอบสนองต่อแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านการใช้วัสดุธรรมชาติที่สามารถย่อยสลายได้ ดังนั้น การอนุรักษ์และสืบสานงานใบตองควรดำเนินควบคู่กับการพัฒนานวัตกรรม การส่งเสริมการเรียนรู้ และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแขนงนี้คงอยู่และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนผ่านความหมาย, งานใบตอง, ศิลปหัตถกรรมไทย, งานฝีมือ

ABSTRACT

This study employed a qualitative phenomenological research approach to investigate the transformation of the meaning of banana leaf craftsmanship within the context of Thai culture from the past to the present. Fifteen key informants participated in the study, including instructors of banana leaf crafts, traditional artisans who have inherited banana leaf craftsmanship, entrepreneurs who apply banana leaf crafts in their occupations, and students who have received knowledge and skills in this field. Data were collected through in-depth interviews, non-participant observation, and a review of relevant documents and research studies. The findings revealed that banana leaf craftsmanship is a form of Thai handicraft that clearly reflects local wisdom, cultural heritage, and Thai identity. In the past, banana leaf crafts were closely integrated into the daily lives of Thai people of all ages, serving practical functions as containers, food wrappers, and ceremonial objects in religious and cultural practices. As Thai society has modernized, synthetic materials such as plastic and foam have increasingly replaced banana leaf products in everyday use, resulting in a decline in their practical applications. Nevertheless, banana leaf craftsmanship continues to be valued as a cultural heritage, a refined artistic tradition, and a symbol of Thai identity. The study also discovered that contemporary contexts have adapted banana leaf crafts through modifications in design, techniques, and applications. They are now utilized in venue decoration, food and hospitality services, cultural tourism, and the development of environmentally friendly products. Regarding knowledge transmission, banana leaf craftsmanship was traditionally passed down through families, communities, and local masters using apprenticeship-based learning, observation, demonstration, and hands-on practice. At present, knowledge dissemination has expanded into formal educational institutions, cultural centers, and digital media platforms, enabling broader and more diverse access to learning opportunities. Moreover, banana leaf craftsmanship possesses multidimensional value, including social and cultural, spiritual, artistic, economic, and environmental significance. In particular, it supports sustainable development through the use of natural and biodegradable materials. Therefore, the preservation and continuation of banana leaf craftsmanship should be

pursued alongside innovation, educational promotion, and value-added product development to ensure that this branch of local wisdom remains relevant and capable of meeting contemporary societal needs in a sustainable manner.

keywords: Transformation of Meaning, Banana Leaf Craft, Thai Traditional Handicrafts, Artisan Work

บทนำ

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในการสืบสาน รักษา และต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมมีเป้าหมาย เพื่อให้ทุนทางวัฒนธรรมไทยได้รับการการสืบสาน รักษา และต่อยอด สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่และต่อยอดพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2566) คหกรรมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ส่งเสริมการสร้างอาชีพและรายได้ โดยเน้นทั้งความรู้เชิงวิชาการและทักษะเชิงปฏิบัติด้านอาหาร แพชั่น งานประดิษฐ์ และพัฒนาการครอบครัว นอกจากนี้ยังช่วยอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาไทย สร้างนวัตกรรมที่เชื่อมโยงกับสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะด้านงานประดิษฐ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญการพัฒนาวัฒนธรรมต่าง ๆ งานประดิษฐ์มีหลายประเภททั้งงานประดิษฐ์ทั่วไปและงานประดิษฐ์เอกลักษณ์ไทยซึ่งเป็นงานประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสังคมไทย (นรินทร์ ลาภอนันต์ และคณะ, 2567) การสืบสาน รักษา และต่อยอดภูมิปัญญาไทยให้เกิดคุณค่าและมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับศาสตร์คหกรรมศาสตร์ที่เน้นทั้งองค์ความรู้และทักษะเชิงปฏิบัติ โดยเฉพาะด้านงานประดิษฐ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ไทย

งานใบตองเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่มีรากฐานยาวนาน สะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์และทักษะเชิงช่างของบรรพบุรุษ ในการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนพัฒนารูปแบบการประดิษฐ์ใบตองให้มีลักษณะสวยงาม และมีความประณีต โดยเฉพาะในบริบทของพิธีกรรมและประเพณีไทย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง (มณีนรัตน์ จันทนะผลิน, 2540) งานใบตอง จึงนับเป็นหนึ่งในงานประดิษฐ์เอกลักษณ์ไทยที่สำคัญ ซึ่งไม่เพียงแสดงถึงความงดงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังสามารถพัฒนาและประยุกต์ให้ร่วมสมัย สร้างมูลค่าเพิ่ม และเชื่อมโยงสู่การสร้างอาชีพและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม งานใบตองมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงในบริบทของพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ขณะเดียวกัน งานใบตองยังสร้างคุณค่าทางจิตใจ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความสุขจากการสร้างสรรค์ผลงานในมิติทางเศรษฐกิจ งานใบตองสามารถพัฒนาเป็นอาชีพและสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะการรับประดัษฐ์งานในรูปแบบต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของตลาด (ณัฐพงศ์ เพ็ชรมุข และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง, 2567) สอดคล้องกับแนวคิดการต่อยอดภูมิปัญญาเดิมสู่การสร้างสรรครูปแบบใหม่ ที่เน้นการใช้งานได้จริงและสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย (ศักรินทร์ หงส์รัตนารกิจ และคณะ, 2566) นอกจากนี้ งานใบตองยังมีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต เช่น การพัฒนารูปแบบสวยดอกไม้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ (จารุพันธ์ เขาวนดี, 2559) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของภูมิปัญญาดั้งเดิมในการปรับตัวประยุกต์ และสร้างนวัตกรรมเชิงวัฒนธรรม

จากสภาพการณ์ และเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน ด้วยวิธีการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาซึ่งมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของงานใบตอง ความสำคัญของงานใบตอง การถ่ายทอดงานใบตองที่ คุณค่าของงานใบตอง และแนวทางการอนุรักษ์ และ

สืบทอดงานใบตอง ผลการวิจัยนี้ช่วยส่งเสริมอัตลักษณ์และภูมิปัญญาไทย พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์
ในด้านการศึกษามากยิ่งขึ้นเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสร้างคุณค่า

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

วิธีการวิจัย

1. ขอบเขตการศึกษา

1.1. ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นการทำความเข้าใจที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ลึกซึ้งของแต่ละบุคคล และความหมายที่ผู้ให้ข้อมูลมีต่อปรากฏการณ์วิทยาที่ศึกษา (อรัญญา ปลดปล่อย, 2556) ทำให้เข้าใจความหมาย ของประสบการณ์จากมุมมองของผู้มีประสบการณ์โดยตรง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาการเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

1.2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีประสบการณ์ตรงและหลากหลายเกี่ยวกับงานใบตอง ได้แก่ ครู อาจารย์สอนงานใบตอง จำนวน 4 คน ช่างฝีมือที่สืบทอดงานใบตอง จำนวน 4 คน ผู้ประกอบอาชีพที่นำงานใบตองไปประยุกต์ใช้ จำนวน 4 คน นักศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดงานใบตอง จำนวน 3 คน และถือเป็นกระบวนการที่เหมาะสมเพราะผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกและมุมมอง ที่หลากหลายซึ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์วิทยาได้อย่างครบถ้วน

2. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่สำคัญที่สุดสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือตัวผู้วิจัย (ชาย โพรสิฐิตา, 2562) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครบถ้วน เพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน ผู้วิจัยได้เตรียมตัวในส่วนของการรู้ ด้วยการศึกษเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เตรียมแนวคำถามการสัมภาษณ์ปลายเปิด และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เตรียมเครื่องบันทึกภาพและบันทึกเสียง อุปกรณ์จัดบันทึก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท ได้แก่

3.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลบุคคลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้วิจัยได้จัดทำแนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างไว้ล่วงหน้า ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลประเภทเอกสารต่าง ๆ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานในการศึกษาการเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ผลข้อมูลผู้วิจัยใช้หลักการอุปมาน (Inductive Approach) โดยอาศัยการวิเคราะห์และการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่ออธิบายผลที่เกิดขึ้นโดยการวิเคราะห์ ทำการแยกแยะจัดข้อมูลเข้าหมวดหมู่ ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ และจุดเด่นหรือจุดที่สำคัญของข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลตั้งแต่สองส่วนขึ้นไปมารวบรวม เปรียบเทียบ และตีความ เพื่อสรุปสาระสำคัญให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (Interpretation) และแปรผลเพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ทราบความหลากหลายของข้อมูล

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่ต่างกันไปเพื่อยืนยันผลการวิจัย การตรวจสอบแบบสามเส้าคือ 1) การใช้แหล่งข้อมูลหลากหลาย 2) การใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลาย และ 3) การตรวจสอบการวิเคราะห์ที่เกิดจากองค์ความรู้สำคัญ (ตระกูล จิตวัฒนากร และคณะ, 2567)

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน ดังนี้

1. ความหมายของงานใบตอง งานใบตองเป็นศิลปหัตถกรรมไทยที่ใช้วัสดุธรรมชาติโดยมีใบกล้วยหรือใบตองเป็นวัสดุหลักผ่านกระบวนการประดิษฐ์ด้วยมือ เช่น การพับ ม้วน ตัด ฉีก เย็บ และจับจีบ เป็นต้น เพื่อสร้างสรรค์เป็นสิ่งของ เช่น ภาชนะ เครื่องใช้เครื่องประดับ และของตกแต่ง รวมถึงเครื่องบูชา ด้วยฝีมือประณีตในการสร้างสรรค์งานที่ อาศัยทักษะฝีมือและความคิดสร้างสรรค์มีคุณค่าด้านการใช้งานในวิถีชีวิต คุณค่าทางสุนทรียภาพ และเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีและพิธีกรรมของไทย ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

2. ลักษณะของงานใบตอง งานใบตองเป็นงานประณีตศิลป์ ต้องใช้ความละเอียด ความประณีต และความชำนาญในการสร้างสรรค์ อาศัยทักษะฝีมือและประสบการณ์ ใช้วัสดุจากธรรมชาติเป็นหลัก คือใบตอง และอาจใช้วัสดุเสริม เช่น ดอกไม้สดหรือวัสดุสังเคราะห์ร่วมด้วย สามารถทำได้หลากหลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์การใช้งาน

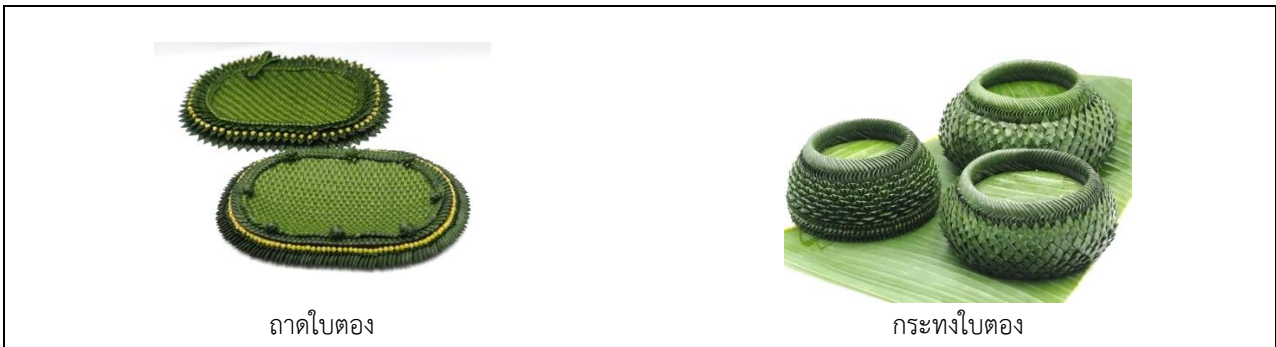
3. ความสำคัญของงานใบตองในอดีต

3.1 ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ ใบตองเป็นส่วนประกอบสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมสะท้อน ความเชื่อเรื่องสิริมงคล ความศรัทธา และความเคารพต่อธรรมชาติ

3.2 วิถีชีวิตประจำวัน ใช้เป็นภาชนะหรือบรรจุภัณฑ์อาหารและขนม เช่น ข้าวต้มมัด ห่อหมก ขนมใส่ไส้ ใบตองให้กลิ่นหอมอ่อน ๆ เมื่อโดนความร้อนช่วยกระตุ้นสารธรรมชาติในใบตองให้ปล่อยกลิ่นหอมซึมสู่อาหาร พร้อมทั้งรักษาความชุ่มชื้น ทำให้อาหารมีรสชาติและเนื้อสัมผัสดีขึ้น มีความสะดวกหาได้ง่ายปลูกได้ทั่วไป

3.3 สิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญา ใบตองเป็นวัสดุธรรมชาติที่ย่อยสลายได้ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.4 งานใบตองเกี่ยวข้องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย มีงานใบตองร่วมในทุกพิธี เป็นทั้งเครื่องบูชา มีบทบาททั้งในระดับ ครอบครัว ชุมชน และสังคม

ภาพที่ 1 ภาชนะใบตองใช้รองหรือใส่ขนมหรืออาหาร

4. ความสำคัญของงานใบตองในปัจจุบัน

4.1 ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ งานใบตองยังคงมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ เช่น พิธีสู่ขวัญ พิธีทำขวัญ พิธีไหว้ครู นอกจากนี้ ใบตองยังทำหน้าที่เป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตและปัจจุบันอย่างลึกซึ้ง เช่น การใช้พานขันหมากในพิธีแต่งงานไทย ซึ่งสะท้อนถึงความงามทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางจิตวิญญาณ

4.2 ด้านวิถีชีวิตประจำวัน การใช้ใบตองในวิถีชีวิตประจำวันมีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต อันเป็นผลจากการแพร่หลายของวัสดุทดแทน เช่น พลาสติกและโฟม ซึ่งมีความสะดวกในการใช้งานและหาซื้อได้ง่าย

4.3 ด้านวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ แม้บทบาทในชีวิตประจำวันจะลดน้อยลง แต่ใบตองยังคงมีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตผ่านการใช้งานในร้านอาหารไทย งานจัดเลี้ยง รวมถึงการประดิษฐ์ภาชนะและของตกแต่งที่เน้นความเป็นไทย เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า

4.4 ด้านการประยุกต์ใช้และการสร้างสรรค์ร่วมสมัย งานใบตองในปัจจุบันมีการพัฒนา และปรับเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ มีการผสมผสานกับเทคนิคการประดิษฐ์งานใบตอง เพื่อสร้างการออกแบบที่ตอบโจทย์ยุคใหม่ โดยยังคงไว้ซึ่งรากฐานของภูมิปัญญาเดิม

4.5 ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม งานใบตองนับเป็นสื่อกลางในการสืบสาน และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะสัญลักษณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นไทยอย่างเด่นชัด นอกจากนี้ ใบตองยังเป็นวัสดุธรรมชาติที่ย่อยสลายได้ง่าย จึงเป็นทางเลือกในการลดการใช้พลาสติกและลดปริมาณขยะ

5. การถ่ายทอดงานใบตอง

5.1 บุคคลผู้เป็นครูและต้นแบบ การเรียนรู้และสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับงานใบตองเกิดขึ้นผ่านครู และอาจารย์ในระบบการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการสอน ถ่ายทอดทักษะ และสร้างแรงบันดาลใจ

5.2 พระสงฆ์ในชุมชน มีบทบาทในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงองค์ความรู้เชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

5.3 ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุในชุมชน หรือบุคคลในครอบครัว ที่มีประสบการณ์ตรงและเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้จากอดีต เช่น คุณยายหรือผู้ปกครอง ที่มีักเป็นแหล่งเรียนรู้แรกเริ่มของเด็ก และเยาวชน โดยผ่านการมีส่วนร่วมในชีวิตประจำวัน

5.4 การศึกษาด้วยตนเอง ผ่านการลงมือปฏิบัติ ทดลอง และฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญ และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. กระบวนการถ่ายทอดงานใบตอง

6.1 การถ่ายทอดความรู้ การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานใบตองส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านบุคคลต้นแบบ เช่น ครู อาจารย์ ปรมาจารย์ ผู้สูงอายุในชุมชน บุคคลในครอบครัว หรือผู้มีประสบการณ์ โดยมีรูปแบบสำคัญ ได้แก่ การเรียนรู้ในสถานศึกษาเรียนรู้แบบครูสู่ศิษย์ การเรียนรู้แบบตัวต่อตัวหรือในกลุ่มเล็ก

6.2 กระบวนการเรียนรู้และฝึกฝน การเรียนรู้ทักษะงานใบตองมักเริ่มจากการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญโดยตรง เช่น การสังเกต กระบวนการทำงานจริงของครูผู้สอน ตั้งแต่การเลือกและเตรียมใบตอง ไปจนถึงขั้นตอนการพับ ตัด เย็บอย่างละเอียด การสาธิตทีละขั้นตอน พร้อมคำอธิบายเหตุผลและเทคนิคเฉพาะในแต่ละขั้นตอน ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามแบบอย่าง โดยเน้นการฝึกซ้ำอย่างประณีต และได้รับคำแนะนำเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดจากผู้สอนอย่างต่อเนื่องนอกจากนั้นการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านการอ่านตำรา คู่มือวิดีโอ และการทดลองสร้างสรรค์เทคนิคใหม่ ๆ รวมถึงการเข้าร่วมกลุ่มหรือชมรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้

6.3 เนื้อหาที่ถ่ายทอด เนื้อหาความรู้ที่ถูกถ่ายทอดครอบคลุมทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เช่น ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะของใบตอง ขั้นตอนการเตรียมใบตอง เทคนิคเฉพาะทาง การประกอบชิ้นงานเป็นรูปแบบต่าง ๆ การตกแต่งเพิ่มเติมด้วยวัสดุต่าง ๆ วิธีการเก็บรักษางานประดิษฐ์และแนวทางการประยุกต์ใช้งาน

6.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการถ่ายทอดความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านงานใบตอง จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ การใช้เวลาและความอดทนในการฝึกฝนทักษะอย่างต่อเนื่อง ความเข้าใจลักษณะเฉพาะของวัสดุ เช่น ความอ่อน ความเหนียว และคุณสมบัติอื่น ๆ ของใบตอง ผู้สอนมีความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดความรู้ และผู้เรียนต้องมีความสนใจในการฝึกฝนและมีความตั้งใจจริงในการพัฒนาทักษะตนเองอย่างต่อเนื่อง

7. คุณค่าของงานใบตอง

7.1 คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม งานใบตองเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตไทย และมีการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น แสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทยส่งเสริม ความร่วมมือในชุมชน ผ่านกิจกรรม งานบุญ หรืองานอาชีพ

7.2 คุณค่าทางจิตใจ ฝึกสมาธิ ความอดทน ความละเอียดอ่อน เกิดความภูมิใจ เมื่อสร้างผลงานสำเร็จสร้างความสุข ความเพลิดเพลิน เป็นงานอดิเรกที่ช่วยบำบัดจิตใจ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ผ่านการประดิษฐ์งานใบตอง

7.3 คุณค่าทางศิลปะ งานใบตองเป็นงานประณีตศิลป์ มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งงดงามสะท้อน การประดิษฐ์ผลงานจากธรรมชาติอย่างสร้างสรรค์

7.4 คุณค่าทางเศรษฐกิจ สร้างอาชีพและรายได้ ทั้งแบบประจำ และงานอิสระ เช่น งานจัดพิธีบายศรี กระทง พานพุ่ม และเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านงานวัฒนธรรม

8. แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมงานใบตองในอนาคต

8.1 การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ควรจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและทักษะ พร้อมทั้งจัดทำฐานข้อมูลและสื่อเผยแพร่ในรูปแบบดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และชุมชนมีส่วนร่วมช่วยสานต่อภูมิปัญญาให้รุ่นใหมเกิดความรักและเห็นคุณค่าของงานใบตอง

8.2 การประยุกต์ใช้ให้ร่วมสมัย งานใบตองควรถูกนำไปออกแบบและพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น กล่องขนมของที่ระลึก ของใช้ และของตกแต่งบ้าน หรือแฟชั่นที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย การผสมผสานแนวคิดรักโลก จะช่วยส่งเสริมการใช้วัสดุธรรมชาติแทนพลาสติก

8.3 การส่งเสริมงานใบตองผ่านกิจกรรมวัฒนธรรม การจัดกิจกรรม นิทรรศการในวันสำคัญทางวัฒนธรรม ช่วยสร้างพื้นที่สาธารณะเป็นการให้ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับงานใบตอง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่าน และเป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและส่งเสริมอาชีพให้กับช่างฝีมือ

8.4 การวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการถนอมรักษาใบตอง มุ่งเน้นการแก้ปัญหาด้านความคงทน การเพิ่มอายุการใช้งาน และการยกระดับความงามของผลิตภัณฑ์ เพื่อรองรับการใช้งานเชิงสร้างสรรค์และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ภาพที่ 2 การประดิษฐ์กระเช้าใบตองโดยประยุกต์ให้ร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมทักษะและการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์

9. การสืบทอดงานใบตองในปัจจุบัน

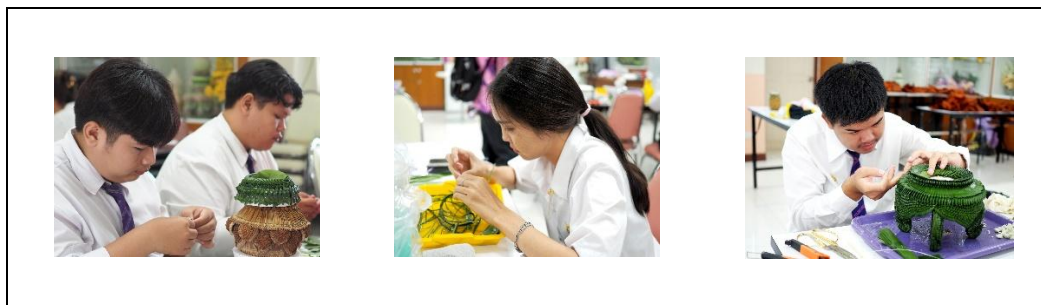
9.1 การจัดการเรียนการสอนงานใบตองในสถานศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา รวมถึงสถาบันเฉพาะทาง เช่น วิทยาลัยในวัง มุ่งเน้นการสืบทอดองค์ความรู้ด้านงานใบตองตามแบบแผนดั้งเดิมควบคู่กับการพัฒนาแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ทักษะได้อย่างหลากหลายและเหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน การเรียนการสอนประกอบด้วยทั้งภาคทฤษฎี ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการประดิษฐ์ นอกจากนี้ สถานศึกษายังส่งเสริมให้นักเรียนและนักศึกษาเข้าร่วมการแข่งขันทักษะวิชาชีพหรือกิจกรรมประกวดงานศิลปหัตถกรรม เพื่อเป็นเวทีในการพัฒนาทักษะ ฝึกฝนประสบการณ์จริงและเสริมสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น

9.2 ศูนย์การเรียนรู้และหน่วยงานท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดอบรมให้แก่สมาชิกในชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทำหน้าที่จัดแสดงนิทรรศการและสาธิตการประดิษฐ์งานใบตอง เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้ โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน และช่างฝีมือผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะเชิงช่างสู่คนรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ

9.3 การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านงานใบตองโดยผู้เชี่ยวชาญและช่างฝีมือ เป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนางานใบตอง โดยเน้นการเรียนรู้เชิงลึกแบบตัวต่อตัวหรือกลุ่มขนาดเล็ก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนทักษะได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งมีบทบาทเป็นเครือข่ายในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

9.4 สื่อออนไลน์ และแพลตฟอร์มดิจิทัล มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านงานใบตองในปัจจุบัน โดยเป็นช่องทางที่เข้าถึงง่าย สะดวกรวดเร็ว และสามารถจัดเก็บองค์ความรู้ไว้ได้อย่างยั่งยืน เช่น แพลตฟอร์ม YouTube มีการเผยแพร่วิดีโอสาธิตการประดิษฐ์งานใบตอง ซึ่งนำเสนอขั้นตอนการทำอย่างละเอียด เข้าใจง่าย และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง แพลตฟอร์ม Facebook, Instagram และ TikTok เป็นสื่อที่นิยมใช้ในการเผยแพร่ผลงาน เทคนิค และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานใบตอง โดยเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแรงบันดาลใจในวงกว้าง นอกจากนี้ยังมีคอร์สออนไลน์ทั้งในรูปแบบฟรี และมีค่าใช้จ่าย ที่เปิดสอนอย่างเป็นระบบเพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงความรู้ได้จากทุกพื้นที่ รวมถึงเว็บไซต์และบล็อกที่รวบรวมข้อมูล เทคนิค และบทความที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจ

9.5 การประยุกต์ใช้และต่อยอดงานใบตองในเชิงพาณิชย์เป็นแนวทางที่ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างรายได้ในระดับชุมชน และประเทศ โดยมีการนำงานใบตองไปใช้ในหลากหลายบริบทเชิงธุรกิจและวัฒนธรรม ร้านอาหารไทย โรงแรม และร้านขนมไทย มีการประดิษฐ์ภาชนะหรือของตกแต่งจากใบตอง เพื่อเพิ่มบรรยากาศที่สะท้อนอัตลักษณ์ไทย และสร้างความประทับใจให้แก่ผู้บริโภค ทั้งยังตอบสนองแนวโน้มการใช้วิถีธรรมชาติที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 3 การเรียนการสอนวิชางานใบตอง เป็นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติผู้เรียนได้ทดลอง ฝึกปฏิบัติ

การอภิปรายผล

การเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ความหมายและลักษณะของงานใบตอง งานใบตองเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีความหมายและคุณค่าอย่างลึกซึ้งในวัฒนธรรมไทย เพราะไม่เพียงแต่เป็นการประดิษฐ์สิ่งของจากใบตองเท่านั้น แต่ยังสะท้อนภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน การทำงานใบตองเป็นการผสมผสานระหว่างทักษะฝีมือ ความละเอียดประณีต ผลงานที่ออกมาจึงมีคุณค่าในแง่ของการใช้งานจริง ควบคู่ไปกับสุนทรียภาพทั้งงดงามและแฝงไปด้วยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม อาจเนื่องมาจากงานใบตองเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีความหมายและคุณค่าอย่างลึกซึ้งในวัฒนธรรมไทย ไม่เพียงแต่เป็นการประดิษฐ์สิ่งของจากวัสดุธรรมชาติอย่างใบตองเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทักษะฝีมือ และความคิดสร้างสรรค์ที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน

งานใบตองเป็นการผสมผสานระหว่างความละเอียดประณีต ความตั้งใจ สอดคล้องกับแนวคิดของมนีรัตน์ จันทนะพะลิน (2540) กล่าวว่า บรรพบุรุษของไทยในอดีตได้คิดและประดิษฐ์นำใบตองมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนพัฒนารูปแบบการประดิษฐ์ใบตองให้มีลักษณะสวยงามและมีความประณีต โดยเฉพาะในบริบทของพิธีกรรมและประเพณีไทย และยังสอดคล้องกับแนวคิดของเบญจมาศ ศิลาอ้อย (2558) การเลือกใช้ใบตองตานีเพราะเหมาะสำหรับนำมาประดิษฐ์ชิ้นงาน เพราะมี ความนุ่ม เหนียว ไม่เปราะ ไม่ฉีกขาดง่าย มีสีเขียวเข้ม เส้นริ้วใบตองมีแนวตรง และทางใบตองกว้าง

2. ความสำคัญของงานใบตอง งานใบตองมีบทบาทสำคัญตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยในอดีตงานใบตองเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ความเชื่อ ที่สะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของไทย ประดิษฐ์เป็นภาชนะ เครื่องใช้ และเครื่องบูชา ในปัจจุบันแม้ว่าการใช้ใบตองในชีวิตประจำวันจะลดน้อยลง แต่ยังคงคุณค่าเชิงวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีการปรับประยุกต์ให้ร่วมสมัย อาจเนื่องมาจากงานใบตองยังสะท้อนบริบททางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนไทยในแต่ละยุคสมัย เช่น ในด้านวัฒนธรรมงานใบตองเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพ ความศรัทธา และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่วนในด้านสังคม งานใบตองมักถูกใช้ในกิจกรรมรวมกลุ่มของชุมชน เช่น การจัดงานบุญ การทำขันหมาก หรือการส่งงานฝีมือแก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งช่วยส่งเสริมความร่วมมือและความสัมพันธ์ในชุมชน ส่วนในด้านเศรษฐกิจ งานใบตองยังสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านผ่านการผลิตของประณีต หรือผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นถิ่นที่ตอบสนองความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิรติ โสฬส และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง (2566) ศึกษาแบบการจัดดอกไม้แบบไทยร่วมสมัย สำหรับประยุกต์ใช้ในธุรกิจงานดอกไม้ พบว่า งานดอกไม้แบบไทยร่วมสมัย มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ความประณีตแบบไทยไว้ พร้อมนำรูปแบบและชนิดดอกไม้มาปรับใช้ให้ทันสมัยผ่านการผสมผสานศิลปะและวัฒนธรรมร่วมสมัย ภายใต้แนวคิดที่เน้นคุณค่าและความงาม ตอบโจทย์ทั้งด้านการใช้งาน และความสวยงามของมนุษย์ในปัจจุบัน และสอดคล้องกับ แนวคิดของศักรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ และคณะ (2566) ศึกษาแนวทางการออกแบบและการสร้างสรรค์รูปแบบภาตใบตอง พบว่าการออกแบบภาตใบตองเป็นการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่หรือดัดแปลงขึ้นใหม่ให้ดีขึ้น โดยใช้องค์ประกอบของการออกแบบประกอบด้วยรูปลักษณะผลิตภัณฑ์ องค์ประกอบศิลป์ และทฤษฎีการออกแบบ

3. การถ่ายทอดงานใบตองและกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านครู อาจารย์ พระสงฆ์ และผู้รู้ในชุมชน โดยเน้นทั้งการฝึกฝนปฏิบัติจริงและการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่ความรู้พื้นฐานจนถึงเทคนิคขั้นสูง กระบวนการเรียนรู้เน้นการสังเกต การฝึกซ้ำ และการได้รับคำแนะนำอย่างใกล้ชิด ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จคือความอดทน และความตั้งใจของผู้เรียน ผลของการถ่ายทอดงานใบตองไม่เพียงแต่รักษาทักษะฝีมือแต่ยังช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ในชุมชนและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนด้วยการพัฒนาแรงงานฝีมือและสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ อาจเนื่องมาจากการถ่ายทอดงานใบตองเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้จากครูและผู้รู้ โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริงร่วมกับการสังเกตและฝึกซ้ำ ผู้เรียนต้องมีความอดทนและตั้งใจ จึงจะพัฒนาทักษะได้ดี กระบวนการนี้ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม สร้างสายสัมพันธ์ในชุมชน และส่งเสริมเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาอาชีพจากงานหัตถกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ หัษฎพล อภิการส และคณะ (2567) ศึกษาการให้ความหมายวิชาชีพอหกรรมศาสตร์ตามบริบทของอาชีพศึกษา พบว่า มิติด้านศิลปะประดิษฐ์ เป็นการจัดการเรียนการสอนเน้นการปฏิบัติจริง โดยฝึกให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะวิชาชีพสามารถวางแผน ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาที่ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมในบางเรื่อง ประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะทางวิชาชีพเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการแก้ปัญหา และสอดคล้องกับงานวิจัยของนิอร ดาวเจริญพร (2565) ศึกษาการให้ความหมายและกระบวนการสร้างความรู้ เรื่อง การร้อยมาลัย ของสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์

ประยุกต์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครพบว่ากระบวนการสร้างความรู้ แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน 1) วิธีการถ่ายทอดความรู้ 2) คุณสมบัติของผู้สอน 3) การให้ผู้เรียนมีความตระหนักถึงความสำคัญ 4) นโยบายของสถาบันการศึกษา และ 5) การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเรียนการสอน

4. คุณค่าของงานใบตอง งานใบตองมีคุณค่าหลากหลายมิติ ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยสืบสานอัตลักษณ์ไทย และสร้างความร่วมมือในชุมชน ด้านจิตใจช่วยฝึกสมาธิ ความอดทน และส่งเสริมความสุขจากการสร้างสรรค์ผลงาน ด้านศิลปะสะท้อนความงามจากธรรมชาติผ่านงานประณีตศิลป์ ส่วนด้านเศรษฐกิจช่วยสร้างรายได้จากการรับงานประดิษฐ์และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาจเนื่องมาจากในด้านวัฒนธรรมและสังคม งานใบตองเป็นสื่อกลางที่ช่วยสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นไทย ผ่านรูปแบบและวิธีการที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การร่วมกันทำงานใบตองยังช่วยส่งเสริมความร่วมมือภายในชุมชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชนผ่านกิจกรรมร่วมกัน เช่น งานบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ ในด้านจิตใจ การประดิษฐ์งานใบตองต้องอาศัยความตั้งใจ สมาธิ ความประณีต และความอดทน ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะที่ช่วยพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติ อีกทั้งยังส่งเสริมความสุขและความภาคภูมิใจเมื่อเห็นผลงานที่ตนเองสร้างสรรค์ขึ้นสำเร็จในด้านศิลปะ งานใบตองสะท้อนความงามอย่างเป็นธรรมชาติผ่านการจัดวางรูปทรง สีส่น และรายละเอียดของงานประณีตศิลป์ ความหลากหลายของรูปแบบงานใบตอง เช่น ถาดใบตอง กระถางใบตอง หรือบายศรี ล้วนแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์และรสนิยมทางศิลปะของผู้สร้าง และในด้าน เศรษฐกิจ งานใบตองสามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ ทั้งในรูปแบบของการรับทำงานประดิษฐ์ หรือเชื่อมโยงกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การจัดเวิร์กช็อปให้นักท่องเที่ยว การผลิตของที่ระลึก หรือการจัดแสดงในเทศกาลท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุพันธ์ เชาวน์ดี (2559) ศึกษาสวดอก : การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหัตถศิลป์ งานใบตองล้านนาพบว่าปรากฏการณ์ของการใช้สวดอกในสังคมปัจจุบันให้ทำหน้าที่เป็นเครื่องสักการบูชาและถูกผลิตซ้ำขึ้นในบริบทใหม่ จากวัฒนธรรมการใช้สวดอกซึ่งถูกผลิตขึ้นเพื่อรับใช้พิธีกรรมมีการรวมตัวกันของสมาชิกในวัฒนธรรมเพื่อผลิตและบริโภค ผ่านความเชื่อและสัญลักษณ์ การผลิตซ้ำความเชื่อกับเครื่องสักการบูชานี้ ถ่ายทอดสู่บริบทใหม่ในมิติเชิงพาณิชย์

5. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดงานใบตอง ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นการบูรณาการระหว่างการศึกษา ชุมชน และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้หลากหลายมากขึ้น ระบบการศึกษาในสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในด้านความรู้ ด้านทักษะและความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมของงานใบตอง ขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ส่งเสริมความรู้เชิงลึกและถ่ายทอดประสบการณ์ตรงในบริบทของชุมชน นำไปสู่การเรียนรู้ที่มีชีวิตและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลโดยเฉพาะสื่อออนไลน์ ช่วยให้การเรียนรู้เรื่องงานใบตองไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือชุมชน แต่ขยายไปสู่ผู้คนหลากหลายทั่วประเทศและทั่วโลก ทั้งยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การประยุกต์ใช้ในเชิงพาณิชย์ยังเป็นอีกแนวทางสำคัญที่ช่วยเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับงานใบตอง อาจเนื่องมาจากระบบการศึกษาโดยเฉพาะในสถานศึกษา มีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ ทักษะ และความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมของงานใบตองผ่านกระบวนการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น และ ปราชญ์ชาวบ้านก็มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้เชิงลึก ถ่ายทอดประสบการณ์จริงและภูมิปัญญาดั้งเดิมในบริบทของชุมชน ส่งผลให้การเรียนรู้มีชีวิตมีความหมาย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลโดยเฉพาะสื่อออนไลน์ เช่น วิดีโอสอนงานใบตอง บทความ หรือแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ช่วยให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือชุมชน แต่สามารถเผยแพร่สู่สาธารณะทั้งในประเทศและต่างประเทศ สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัครพล ไชยวงศ์ (2558) ศึกษาทัศนคติต่อ

การอนุรักษ์งานใบตอง ดอกไม้ เครื่องสด ของนักศึกษาคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล กล่าวว่า สถาบันการศึกษาควรจัดการเรียนการสอน และจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถตลอดจนเห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ

สรุปผล

งานใบตองในสังคมไทยมีการเปลี่ยนผ่านทั้งในด้านความหมาย บทบาท และรูปแบบการสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยในอดีตงานใบตองเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันและพิธีกรรม มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ ศาสนา และจิตวิญญาณของคนไทย รวมทั้งเป็นวัฒนธรรมชาติที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในครัวเรือนและกิจกรรมทางสังคม เมื่อสังคมไทยเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ บทบาทของงานใบตองในชีวิตประจำวันลดลงเนื่องจากการเข้ามาของวัสดุทดแทนและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต อย่างไรก็ตาม งานใบตองยังรักษาคุณค่าและความสำคัญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมไทย โดยได้รับการประยุกต์รูปแบบ เทคนิค และการใช้งานให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ทั้งในงานพิธีการ การตกแต่ง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้เปลี่ยนจากการเรียนรู้ภายในครอบครัวและชุมชนสู่การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบในสถานศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ และสื่อดิจิทัล ส่งผลให้การสืบทอดองค์ความรู้เกิดขึ้นในวงกว้างและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น ขณะเดียวกันคุณค่าของงานใบตองได้ขยายจากมิติการใช้สอยและวัฒนธรรม ไปสู่มิติด้านศิลปะ เศรษฐกิจ อัตลักษณ์ และสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ประเด็น	อดีต	ปัจจุบัน
1 ความหมาย	เป็นวัสดุธรรมชาติที่ใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม มีความหมายเชิงจิตวิญญาณและความเชื่อ	เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม งานศิลปะ และอัตลักษณ์ความเป็นไทย
2 ลักษณะ	เป็นงานประณีตศิลป์ ใช้ทักษะฝีมือแบบดั้งเดิม เน้นความละเอียดและความชำนาญ	ยังคงความประณีต แต่มีการประยุกต์ รูปแบบ เทคนิค และวัสดุร่วมสมัย
3 ความสำคัญ	มีบทบาทสำคัญในทุกมิติ พิธีกรรม วิถีชีวิตประจำวัน สิ่งแวดล้อมทุกช่วงชีวิตของมนุษย์	คงอยู่ในพิธีกรรม ลดบทบาทในชีวิตประจำวัน เพิ่มบทบาทด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
4 บทบาทการใช้งาน	ใช้จริงในชีวิต เช่น ภาชนะ ห่ออาหาร เป็นของจำเป็น ในครัวเรือน	ใช้ในโอกาสพิเศษ งานตกแต่ง ร้านอาหาร และสินค้าเชิงวัฒนธรรม
5 การถ่ายทอด	ถ่ายทอดผ่านครอบครัว ชุมชน และครูภูมิปัญญา แบบไม่เป็นทางการ	ขยายสู่ระบบการศึกษา สถาบัน และการเรียนรู้ด้วยตนเอง
6 กระบวนการเรียนรู้	เรียนรู้จากการสังเกต การสาธิต และการฝึกปฏิบัติจริงแบบครู-ศิษย์	ผสมผสานแบบดั้งเดิมกับสื่อดิจิทัล (วิดีโอ ออนไลน์ แพลตฟอร์มต่าง ๆ)

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนผ่านความหมายของงานใบตองในบริบทวัฒนธรรมไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน (ต่อ)

ประเด็น	อดีต	ปัจจุบัน
7 คุณค่า	เน้นคุณค่าเชิงใช้สอย วัฒนธรรม และจิตใจ	ขยายเป็นหลายมิติ ศิลปะ เศรษฐกิจ อัตลักษณ์ สิ่งแวดล้อม
8 แนวคิดการรักษา	สืบทอดตามวิถีชีวิต ไม่ได้แยกเป็นระบบการอนุรักษ์ชัดเจน	มีการวางแผนเชิงระบบ เช่น หลักสูตร งานวิจัย และการพัฒนาผลิตภัณฑ์
9 การสืบทอด	อยู่ในวงจำกัด คือ ครอบครัวและชุมชน	เกิดในวงกว้าง ผ่านสถาบัน ชุมชน และสื่อออนไลน์

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกทำให้การวิจัยในครั้งนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ ผู้ให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในการทำวิจัย รวมทั้งขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร สถานที่ทำงานที่ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ และประสบการณ์ในการทำงานด้านงานใบตอง

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2566). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566.

<https://qrcode.culture.go.th/pdfbook/evaluat/4-66-001.pdf>

จารุนันท์ เขาวนดี. (2559). สวยดอก: การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหัตถศิลป์ งานใบตองล้านนา. *วารสารดำรงวิชาการ*, 15(2), 117-144.

ชาย โพธิ์สีดา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ณัฐพงศ์ เพ็ชรमुख และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2567). การพัฒนาชุดกิจกรรม เรื่องภาษาใบตองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

โรงเรียนมัธยมศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก. *วารสารสัณนิษฐานปริทรรศน์*, 25(2), 754-764.

ตระกูล จิตวัฒนากร, นันทนา ชวศิริกุลพล, นพพงศ์ เกิดเงิน และจำเนียร จวงตระกูล. (2567). การตรวจสอบแบบสามเส้าด้าน

นักวิจัย: กลยุทธ์เพื่อสร้างความเชื่อถือได้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม*, 18(3), 521 - 532.

<https://doi.org/10.14456/nrru-rdi.2024.30>

นรินทร์ ลาภอนันต์, จอมขวัญ สุวรรณรักษ์ และจุฑามาศ พิรพัชระ. (2567). การพัฒนาสื่อของอินฟลูเอนเซอร์ด้านคหกรรมศาสตร์

งานประดิษฐ์เอกลักษณ์ไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 12(6), 2292-2306.

นิอร ดาวเจริญพร. (2565). การให้ความหมายและกระบวนการสร้างความรู้ เรื่อง การร้อยมาลัย ของสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์

ประยุกต์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. *วารสารวิจัยและนวัตกรรม สถาบัน*

การอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร, 5(2), 149-161.

เบญจมาศ ศิลาอ้อย. (2558). *กล้วย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มนิรัตน์ จันทนะพะลิน. (2540). *งานใบตอง* (พิมพ์ครั้งที่ 3). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- ศักรินทร์ หงส์รัตนาวรกิจ, ขจร อิศราสุชีพ, และธนกฤต จิรโชติเศวต. (2566). ผลิตภัณฑ์งานใบตอง : การสร้างสรรค์รูปแบบถาดใบตอง. *วารสารคหกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน*, 5(2), 98–108.
- หัตถุพล อำภารส, พชรพงษ์ โพธิ์น้อย และศศิธรดา สลี. (2567). การให้ความหมายวิชาชีพคหกรรมศาสตร์ตามบริบทของอาชีวศึกษา. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 25(47), 16–27.
- อภิรติ โสฬส และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2566). รูปแบบการจัดดอกไม้แบบไทยร่วมสมัย สำหรับประยุกต์ใช้ในธุรกิจงานดอกไม้. *วารสารศิลปการจัดการ*, 7(4), 1561–1580.
- อัญญา ปลดเปลื้อง. (2556). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข*, 23(2), 1–10.
- อัศรพล ไวเชียงคำ. (2558). ทักษะคิดต่อการอนุรักษ์งานใบตอง ดอกไม้ เครื่องสด ของนักศึกษาคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล. *วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 9(1), 23–37.